

ЛЮДМИЛА МУРАШКО СТЯГ — КОРОГВА (ХОРУГВА) — ПРАПОР

Офіційною емблемою держави, військової частини, корабля, будь-якої організації є прапор — прикріплене до древка чи шнура полотнище встановленого кольору, форми і розміру, часто з певним зображенням. На позначення цього поняття в Україні в різні часи вживалися лексеми: *стяг, корогва (хоругва), знамено, прапор*.

Лексема *стяг* (що в перекладі з скандинавського *stong* означала «шест, древко») на позначення бойового прапора вперше трапляється в «Повісті временних літ». Із цим значенням слово *стяг* зафіксовано у «Словарі української мови» за редакцією В. Грінченка. Крім бойового прапора, стягом називали полк, стрій, військо чи навіть похід. Стяг був також символом князівства (И. Срезневский. Материалы для Словаря древнерусского языка, т. 3). Стяги відігравали важливу роль у військових походах, без них не починали битву. По емблемах на стягах можна було розпізнати окремих полк, княжу дружину: «Попереду їхали два сурмачі, трохи оддалік дружинник з княжим *стягом*...» (А. Хижняк). Слово *стяг* як «знак», під яким воїни збиралися і лаштувалися до бою, вживалося аж до XVII ст. У сучасній українській мові слово *стяг* вийшло з активного вжитку. Воно збереглося в мові для підкреслення урочистості певних подій: «Над нашим краєм прапор перемоги, на заході визвольний *стяг* сія» (М. Терещенко) та в творах на історичну тематику: «Стогне земля, мутиться вода, все поле кептюга покриває, поганські *стяги* вітер розвіває.» (П. Мирний).

Семантично близькою до лексеми *стяг* є *корогва (хоругва)*, остання засвідчена пам'ятками XV століття у значенні *прапор*. У XVI-XVIII ст. корогвою називали бойовий прапор українського козацтва, шляхетської Польщі та підрозділу у польсько-литовській армії XVI-XVII ст. «Хвала безсмертним Жовтим Водам, огням козацьких *корогов*.» (М. Рильський).

Як бачимо, на відміну від слова *стяг*, лексема *корогва* полісемічна. У церковній термінології *корогва* — прикріплене до довгого держака полотнище із зображенням Христа або інших святих, яке несуть під час хресного ходу. (Словник української мови). На думку М. Фасмера, слово *корогва* запозичене з монгольської мови через посередництво тюркських мов, де означало «знак, знамено». Згодом слово *корогва* звузило своє значення і в сучасній українській мові закріпилося як назва одного з культових предметів православної церкви. «Над усіма наметами воєвод та полків попіднімали знамена та *корогви* (Н.-Левицький). «Прийшли попи з *корогвами*, задзвонили дзвони...» (Т. Шевченко).

Лексеми *стяг* і *корогва* мають цілий ряд похідних. Зокрема в «Матеріалах для Словаря древнерусского языка» І. Срезневського засвідчені іменники «*стажъкъ*», «*стажъникъ*», «*стаговъникъ*» на позначення людини, яка несла стяг, та прикметник «*стаговый*».

Від слова *хоругва* утворилася назва одного з найдавніших звань українського козацтва — *хорунжий*. Цим терміном з XIV ст. називали прапороносця у війську слов'янських країн (порівн.: болг. *хоръгва*, п. *choragiew*, сербохорв. *хоруга*) та *хоругвеносець* — церковна посада.

Поряд з лексемою *знамя* на позначення розпізнавального військового знака в староукраїнській мові, починаючи з XV ст., вживається термін *прапор*.

Уперше прапори почали використовувати в країнах Сходу, Індії, Китаю. Спільнослов'янське слово *знамя* (укр. *знамено*, серб. *знаменьє*, п. *znatie*, болг. *знаме*) утворилося в період спільнослов'янської єдності від кореня **zna* (знати). З XVI ст. військовий загін, що мав розпізнавальний знак, називали *знамя*. В українській мові слово *знамя* вживалося не тільки для позначення військового прапора, а й означало межовий знак, карб, зарубку, слід.

Лексема *прапор*, як свідчать «Матеріали для Словаря древнерусского языка» І. Срезневського, є синонімом до одного із значень (військовий прапор) слів *знамя* та *хоругва*. З цим значенням слово *прапор* починає активно вживатися в українській мові з XV ст. Від слова *прапор* у сучасній українській мові існує ряд похідних: *прапорець, прапорищик, прапороносець*. Зокрема, прапорцем називається емблема корабля встановленого малюнка і кольору. З 1649 року в армії Російської імперії людину, що відповідала за збереження

прапора і носила його, називали *прапорищиком*. Первинне значення слова *прапорищик* (носіння ротного прапора) було забуте протягом ХІХ ст., а термін зберігся в мові і набув нового лексичного значення. З 1712 року лексема *прапорищик* почала означати перший офіцерський чин. Цей термін був відроджений у колишній радянській армії в 1972 році для позначення військового звання проміжного між старшинським і офіцерським, а також особи (надстроковика), що має це звання. Синонімами до *прапорищик* у старому українському війську виступали лексеми *значковий* (Словник за ред. Б. Грінченка) і *хорунжий*. У сучасній українській мові особу, якій доручено тримати, нести прапор, називають *прапороносцем*.

Отже, лексеми *стяг*, *хоругва*, *знамено* та *прапор* у різні часи вживалися на позначення одного й того ж поняття.